

ESPANYA: SORTIR DE LES OMBRES.

ÉS HORA DE POSAR FI

A LA DETENCIÓ

EN RÈGIM D'INCOMUNICACIÓ

**AMNISTÍA
INTERNACIONAL**

Traducció al català – versió original en castellà:

http://www.es.amnesty.org/uploads/media/Salir_de_las_sombras.pdf

INTRODUCCIÓ

En Espanya, les persones recloses en règim d'incomunicació poden veure's privades d'accés efectiu a un advocat o a un metge de la seva elecció, i no tenen la possibilitat d'informar de la seva detenció a la seva família ni a les seves amistats. Conformement a la legislació espanyola, la detenció en règim d'incomunicació pot imposar-se abans o després que la persona detinguda comparegui davant una autoritat judicial. La legislació que autoritza aquest règim de detenció ha estat mantinguda i ampliada pels successius governs espanyols, malgrat les crides realitzades des de fa més d'un decenni per diversos òrgans de l'ONU, el Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura del Consell d'Europa¹ i organitzacions de drets humans perquè es prenguin mesures destinades a eliminar de la legislació nacional les disposicions relatives a la detenció en règim d'incomunicació Espanya manté un dels règims de detenció més severos de tota la Unió Europea .

Els successius governs espanyols no han pres cap mesura per a posar en pràctica aquestes recomanacions i, de fet, han actuat en sentit contrari, a l'ampliar en 2003 de 5 a 13 dies el període màxim de detenció en règim d'incomunicació (en guarda policial i a la presó provisional). Amnistia Internacional demana a les autoritats espanyoles que deroguin l'actual legislació sobre detenció en règim d'incomunicació i garanteixin la protecció efectiva dels drets de totes les persones privades de llibertat, conforme estableixen les normes internacionals de drets humans.

El govern espanyol ha justificat l'ús de la detenció en règim d'incomunicació en nom de la seguretat nacional i la seguretat pública. No obstant això, Amnistia Internacional segueix fent-se eco del Consell de Seguretat de l'ONU,² dels caps d'Estat i de govern reunits en el Cim Mundial de l'ONU en 2005,³ de l'Assemblea General de l'ONU,⁴ del Tribunal Europeu de Drets Humans⁵ i del Comitè de Ministres del Consell d'Europa,⁶ al subratllar que les mesures que els Estats prenen per a protegir la vida i la seguretat de les persones en el seu territori, fins i tot enfront de l'amenaça d'actes terroristes, han de ser

plenament conformes amb les normes internacionals de drets humans. La detenció en règim d'incomunicació no només viola drets importants de les persones detingudes que són essencials per a garantir un judici just (com l'accés sense demora i efectiu a representació lletrada), sinó que a més ha estat durament criticada per òrgans internacionals de drets humans perquè facilita la tortura i altres maltractaments a persones detingudes.⁷ A l'abril de 1997, la Comissió de Drets Humans de l'ONU va afirmar que "una detenció perllongada en règim d'incomunicació [...] pot en si mateixa constituir un tracte cruel, inhumà o degradant".⁸ El Comitè de Drets Humans de l'ONU ha establert que la detenció perllongada en règim d'incomunicació pot contravenir l'article 7 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (PIDCP), que prohibeix la tortura i altres maltractaments, i el seu article 10, que preveu salvaguardies per a les persones privades de llibertat.⁹ El Comitè també ha afirmat que "s'hauran d'adoptar-se així mateix disposicions contra la detenció en règim d'incomunicació" com salvaguarda contra la tortura i els maltractaments.¹⁰

En 1995, el relator especial de l'ONU sobre la qüestió de la tortura va fer una crida en favor de la prohibició total de la detenció en règim d'incomunicació, adduint el següent: "Quan més sovint es practica la tortura és durant la detenció en règim d'incomunicació. Aquest tipus de detenció ha de declarar-se il·legal i les persones retingudes en règim d'incomunicació han de sortir en llibertat sense demora. Han d'existir disposicions jurídiques que assegurin que els detinguts gaudeixin d'accés a assistència lletrada en un termini de 24 hores a partir de la seva detenció".¹¹ En les seves observacions finals de 1997 sobre Espanya, el Comitè de l'ONU contra la Tortura va afirmar el següent: "No obstant això els resguards legals per a decretar-la, l'estesa detenció en règim d'incomunicació [...] pot facilitar la pràctica de la tortura. La major part de les queixes referides es refereixen a tortures infligides en aquest període".¹²

El Comitè també va recomanar a Espanya que considerés "la supressió de les situacions que es permet l'extensió de la detenció incomunicada i de les restriccions al dret dels detinguts de disposar de l'assistència d'un defensor de la seva lliure elecció".¹³ En 1996, el Comitè de Drets Humans de l'ONU va

exhortar a Espanya a "abstenir-se d'utilitzar la detenció en règim d'incomunicació" i va expressar preocupació pel fet que "els sospitosos de pertànyer a grups armats o de col·laborar amb ells, poden ser detinguts en règim d'incomunicació per períodes de fins a cinc dies [i] no tenen dret a designar el seu propi advocat".¹⁴ Aquest Comitè va recomanar la derogació de la legislació que prohibeix a les persones detingudes en règim d'incomunicació per càrrecs relacionats amb el terrorisme designar a la seva pròpia assistència lletrada. En 2008, el Comitè va manifestar una vegada més la seva preocupació i va demanar una reforma legislativa destinada a suprimir la detenció en règim d'incomunicació i a garantir que totes les persones detingudes tenen accés a un advocat de la seva elecció amb qui puguin consultar en privat.¹⁵ En 2002, el Comitè contra la Tortura va reiterar la seva inquietud, assenyalant que se sentia "profundament preocupat pel manteniment de la detenció incomunicada fins a un màxim de [per aquell temps] cinc dies" i que "el Comitè considera que el règim de la incomunicació, independentment dels resguards legals per a decretar-la, facilita la comissió d'actes de tortura i maltractaments".¹⁶

En 2003, uns mesos després que es formulessin aquestes recomanacions, el govern espanyol va augmentar el termini de detenció en règim d'incomunicació de 5 a un total possible de 13 dies (en guarda policial i a la presó provisional) per a les persones detingudes com sospitoses d'estar implicades en activitats relacionades amb el terrorisme. El relator especial de l'ONU sobre la qüestió de la tortura va comentar, en el seu informe sobre la seva visita a Espanya en 2003, que "encara que la tortura i els maltractaments no són sistemàtics a Espanya, el sistema de detenció practicat permet casos de tortura o maltractaments, en particular de persones detingudes en règim d'incomunicació per activitats terroristes".¹⁷ També va assenyalat que, "Com la detenció incomunicada crea condicions que faciliten la perpetració de la tortura i pot en si constituir una forma de tracte cruel, inhumà o degradant o fins i tot de tortura, el règim d'incomunicació s'hauria de suprimir".¹⁸ En el seu informe més recent al Consell de Drets Humans de l'ONU, de 18 de febrer de 2008, en el qual fa un seguiment de les recomanacions formulades durant les visites, el

relator especial va reiterar "la seva profunda preocupació pel manteniment de la detenció incomunicada".¹⁹.

Al 2008, el relator especial sobre la promoció i protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals en la lluita contra el terrorisme va visitar Espanya i va examinar la legislació i la pràctica actuals. Posteriorment, en el seu informe sobre la visita, va expressar la seva inquietud pel fet que se seguís recorrent a la detenció incomunicada, així com per les denúncies de maltractaments a persones detingudes en règim d'incomunicació i el fet que els tribunals no investiguessin totes aquestes denúncies*²⁰. El relator especial va reiterar que diversos òrgans de drets humans havien recomanat l'eliminació de la detenció en règim d'incomunicació i va demanar que "s'eradiqui definitivament per complet la figura de la incomunicació."²¹ Va afirmar que la supressió de la detenció incomunicada podria "reforçar la credibilitat de l'actuació antiterrorista de les forces de seguretat i, al mateix temps, contribuir a rentar de sospita a les persones injustificadament acusades de maltractaments."²²

A més, Amnistia Internacional considera motiu de profunda preocupació la propensió de les autoritats espanyoles a qualificar totes les denúncies de tortura o maltractaments a persones detingudes en règim d'incomunicació com tàctiques d'una estratègia criminal organitzada per a desacreditar a l'Estat Quan aquestes reaccions tenen lloc abans que s'investiguin tals denúncies, únicament s'està contribuint a generar un clima d'impunitat pels actes de tortura i altres maltractaments. Aquesta actitud també contravé la Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants, segons la qual Espanya està obligada a garantir una investigació prompta i imparcial sempre que hagi motius raonables per a creure que s'ha comès un acte de tortura.

LEGISLACIÓ ACTUAL

En virtut de l'actual Llei d'Enjudiciament Criminal, el jutge d'instrucció²³ està facultat per a, a petició de la policia,²⁴ ordenar que una persona detinguda

romanguí en règim d'incomunicació fins a cinc dies en qualsevol cas i fins a un total de 13 dies si el detingut és sospitós de delictes de terrorisme.²⁵ Aquest període de 13 dies es compon d'una fase, de cinc dies com a màxim, de detenció incomunicada en guarda policial, que pot ampliar-se, per ordre del jutge d'instrucció, a altres cinc dies de detenció incomunicada a la presó provisional. A més, pot imposar-se un període addicional d'altres tres dies d'incomunicació a la presó provisional si un jutge així ho ordena en qualsevol moment de la investigació una vegada expirat el període inicial de 10 dies en règim d'incomunicació.

En virtut d'aquest règim d'incomunicació, els drets de les persones detingudes es veuen restringits de diverses formes²⁶ que vulneren les normes internacionals de drets humans (entre els tractats i normes pertinents es troben el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (articles 9 i 14); el Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals (articles 5 i 6); els Principis Bàsics de l'ONU per al Tractament dels Reclusos; el Conjunt de Principis de l'ONU per a la Protecció de Totes les Persones Sotmeses a Qualsevol Forma de Detenció o Presó; les Regles Penitenciàries Europees; els Principis d'Ètica Mèdica Aplicables a la Funció del Personal de Salut, Especialment els Metges, en la Protecció de Persones Preses i Detingudes Contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants; i les Regles Mínimes per al Tractament dels Reclusos). Aquestes són algunes de les restriccions:

- les persones detingudes en règim d'incomunicació no tenen dret a contar amb un advocat de la seva elecció; l'assistència lletrada la proporciona un advocat d'ofici assignat pel col·legi d'Advocats, a petició de la policia;
- les persones detingudes en règim d'incomunicació no tenen dret a consultar amb un advocat en privat en cap moment durant el període d'incomunicació (ni en guarda policial ni a la presó provisional);
- les persones detingudes en règim d'incomunicació no tenen dret a comunicar, o fer que algú comuniqui, a un familiar o altra persona de la seva elecció el fet

de la seva detenció i el lloc on romanen detingudes; els ciutadans estrangers no tenen dret que es comuniqui aquesta informació al seu consolat;

- les persones detingudes en règim d'incomunicació no tenen dret a ser examinades per un metge de la seva elecció;²⁷.

- les persones recloses com sospitoses d'estar implicades en delictes de terrorisme o delinqüència organitzada "es trobin o no en règim d'incomunicació" poden romandre en guarda policial fins a cinc dies (120 hores) després de la detenció sense comparèixer davant una autoritat judicial.

Amnistia Internacional presa nota de l'existència del Protocol per a la Coordinació de l'Assistència a Persones Detingudes en Règim d'Incomunicació i del Servei d'Atenció a Familiars de Detinguts en Règim d'Incomunicació, establerts en 2003 pel govern autonòmic basc (Departament d'Interior, en coordinació amb el Departament de Justícia, Ocupació i Seguretat Social) per a la policia autonòmica basca (Ertzaintza). Les principals característiques d'aquests protocols són la realització d'exàmens mèdics addicionals i més amplis als detinguts i la informació als familiars sobre el parador i estat físic de les persones detingudes en règim d'incomunicació. Aquests protocols suposen una millora respecte a la legislació espanyola vigent, però no contraresten els motius més greus de preocupació sobre aquesta legislació. Encara que la policia autonòmica basca no va aplicar el règim d'incomunicació a cap persona detinguda en 2007 o 2008²⁸, Amnistia Internacional lamenta profundament els informes que ha sotmès a aquesta pràctica a almenys una persona des de març de 2009.²⁹

Al gener de 2008 es va anunciar que el Ministeri de l'Interior espanyol estava prenent mesures destinades a instal·lar càmeres de videovigilància per a tot el període de detenció en règim d'incomunicació. Aquesta proposta es va incloure també en el Pla Nacional de Drets Humans, fet públic el 10 de desembre de 2008. Amb aquesta iniciativa es pretenia contribuir a evitar possibles maltractaments a persones detingudes i falses denúncies de maltractaments. Amnistia Internacional acull amb gran satisfacció aquesta iniciativa, però li preocupa que no sigui completa, doncs no preveu l'enregistrament de les sales

d'interrogatori.

A més, l'enregistrament de les persones detingudes no és obligatòria, sinó que només es realitzarà quan ho demani expressament el jutge encarregat del cas. El president de la Sala penal de l'Audiència Nacional va informar a Amnistia Internacional que els jutges només sol·liciten l'enregistrament de les persones detingudes en la meitat dels casos, pel que aquesta mesura és inefectiva en moltes ocasions. Altres alts representants de la judicatura entrevistats per Amnistia Internacional van explicar que els funcionaris encarregats de fer complir la llei veien en aquesta mesura una mostra de desconfiança personal, pel que la sol·licitud d'enregistrament per part dels jutges es convertia en una qüestió delicada. Aquests van afirmar que, perquè l'ordre sigui efectiva, la videovigilància ha de ser obligatòria per llei en tots els casos. En les recomanacions que va formular en 2008, el Comitè de Drets Humans de l'ONU va demanar a Espanya que utilitzés sistemàticament mitjos audiovisuals per a gravar els interrogatoris en totes les comissaries de policia i llocs de detenció.

30

El Pla Nacional de Drets Humans abordava també altres modificacions del règim d'incomunicació com la prohibició de la detenció incomunicada de menors i el dret dels detinguts a un segon examen mèdic per un metge designat pel titular del futur Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura. Així mateix, el Pla Nacional de Drets Humans establia l'elaboració d'un protocol per a metges que realitzin reconeixements a persones detingudes en règim d'incomunicació. Encara que aquestes propostes suposen una millora respecte al sistema actual, cap d'elles oferix una solució a les preocupacions plantejades per òrgans d'experts internacionals.

MOTIUS DE PREOCUPACIÓ ESPECÍFICS

FALTA D'ASSISTÈNCIA LLETRADA EFECTIVA

Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, article 14.3.b

Durant el procés, tota persona acusada d'un delictes tindrà dret [...] a [...]

[...] disposar del temps i dels mitjans adequats per a la preparació del seu defensa i a comunicar-se amb un defensor de la seva elecció.

Conveni Europeu de Drets Humans, article 6.3.b i c

Tot acusat té, com a mínim, els següents drets:

[...] a disposar del temps i de les facilitats necessàries per a la preparació del seu defensa; [...] a defensar-se per si mateix o a ser assistit per un defensor de la seva elecció i, si no té mitjos per a pagar-lo, poder ser assistit gratuïtament per un advocat d'ofici, quan els interessos de la justícia ho exigeixin.

Principis Bàsics sobre la Funció dels Advocats, principis 1 i 22

[...] Tota persona està facultada per a recórrer a l'assistència d'un advocat de la seva elecció perquè protegeixi i demostrï els seus drets i ho defensi en totes les fases del procediment penal.

[...] Els governs reconeixeran i respectaran la confidencialitat de totes les comunicacions i consultes entre els advocats i els seus clients, en el marc de la seva relació professional.

Les persones recloses en règim d'incomunicació no poden contar amb un advocat de la seva elecció. El Col·legi d'Advocats, a petició de la policia, els assigna un advocat d'ofici, que ha d'acudir a la comissaria de policia en un termini de vuit hores a partir del moment en el qual s'ha sol·licitat la seva presència. Encara que aquest advocat ha d'estar present en els interrogatoris policials "formals" i quan el detingut declara davant la policia, en la pràctica les persones detingudes en règim d'incomunicació són interrogades també de manera "informal" per la policia sense la presència d'un advocat, segons va informar a Amnistia Internacional un representant d'una associació professional de jutges.³¹ Aquest extrem ha estat confirmat per altres professionals de la justícia. Un advocat va contar fins i tot a Amnistia Internacional que, a l'entrar en la sala d'interrogatoris, solia preguntar al seu client si era la primera vegada que se li interrogava. Els resultats dels interrogatoris realitzats sense la presència d'un advocat no són admissibles

davant el tribunal, però, segons s'ha comunicat a Amnistia Internacional, els informes policials presentats com proves fan referència en ocasions a informació obtinguda en els interrogatoris "informals".³²

A més, poden aprofitar-se aquests interrogatoris per a exercir pressió "física o psicològica" de forma il·legítima sobre la persona detinguda. Per altra banda, en contravenció del dret a assistència lletrada, consagrat en el dret internacional, a l'advocat assignat no se li permet comunicar-se amb el seu client en privat en cap moment de la detenció incomunicada, ni en guarda de la policia ni a la presó provisional.³³ En la causa *Brennan v. United Kingdom* (16 d'octubre de 2001), el Tribunal Europeu de Drets Humans va determinar que "el dret de la persona acusada a comunicar-se amb el seu advocat sense que els escolti una tercera persona forma part dels requisits bàsics d'un judici just i es desprèn de l'article 6.3.c. Si un advocat no pot consultar amb el seu client per a rebre d'aquest instruccions confidencials sense vigilància, l'assistència lletrada perdrà gran part de la seva utilitat".³⁴ En conseqüència, el Tribunal va concloure que "la presència d'un agent de policia el bastant prop com per a poder escoltar la primera consulta del demandant amb el seu advocat va infringir l'exercici efectiu del seu dret a defensar-se i [...], a aquest respecte, s'ha vulnerat l'article 6.3.c del Conveni, entès en conjunció amb l'article 6.1 [relatiu al dret de tota persona a ser assistida per un defensor de la seva elecció i a un judici just, respectivament]".³⁵ El Comitè de Drets Humans ha aclarit que, conformement a l'article 14.3.b del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, els Estats estan obligats a garantir que "l'ús d'advocats [poden] reunir-se amb els seus clients en privat i comunicar-se amb els acusats en condicions que garanteixin plenament el caràcter confidencial de les seves comunicacions. A més, els advocats han de poder assessorar i representar a les persones acusades d'un delictes de conformitat amb l'ètica professional establerta, sense cap restricció, influència, pressió o ingerència indeguda de cap part".³⁶

En 1996, el Comitè, en les seves observacions finals relatives al quart informe periòdic d'Espanya sobre l'aplicació del Pacte, va subratllar que les disposicions

que permeten la detenció incomunicada durant un termini de fins a cinc dies sense que la persona detinguda tingui accés a un advocat de la seva elecció "no s'ajusten als articles 9 i 14 del Pacte" [relatius al dret a no sofrir detenció arbitrària i al dret a un judici just, respectivament]³⁷. En 1997, el Comitè contra la Tortura va instar al govern espanyol a considerar l'abolició de les restriccions del dret de les persones detingudes a contar amb un advocat de la seva elecció.³⁸

Per la seva banda, el Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura també ha manifestat la seva preocupació pel fet que les persones detingudes en règim d'incomunicació no puguin consultar en privat amb l'advocat d'ofici abans o després de declarar davant la policia. Segons el Comitè, "el nucli de la noció d'accés a assistència lletrada per a les persones en guarda policial és la possibilitat que un detingut consulti en privat amb un advocat, i especialment durant el període immediatament posterior a la seva privació de llibertat".³⁹ Per això, el Comitè ha recomanat que s'atorgui a les persones detingudes el dret "des del començament mateix del període de custòdia, a consultar en privat amb un advocat, entenent-se que, en el cas d'un detingut que es trobi en règim d'incomunicació, l'advocat es designarà oficialment en el seu nom".⁴⁰ Si s'assigna un advocat a un detingut però no se li permet consultar al seu client, com és el cas dels detinguts en règim d'incomunicació a Espanya, el Comitè considera que "en aquestes circumstàncies resulta difícil parlar d'un dret efectiu a assistència lletrada; l'advocat d'ofici pot descriure's millor com observador".⁴¹

Alguns jutges de l'Audiència Nacional han expressat el seu suport a la modificació d'aquestes restriccions, de manera que es reconegui a les persones detingudes en règim d'incomunicació el mateix dret que a la resta de ciutadans a consultar en privat amb un advocat després de prestar declaració davant la policia.⁴²

Al final de l'interrogatori policial, l'advocat de la persona detinguda està autoritzat a fer-li preguntes i a registrar-les com part de la declaració formal.

No obstant això, Amnistia Internacional ha sabut per diverses fonts que, en ocasions, els agents ordenen als advocats que s'abstinguin d'intervenir⁴³ Els advocats que intenten parlar o que demanen el nombre d'identificació dels agents de policia presents perquè quedi constància denuncien que reben d'ells un tracte agressiu i intimidatori. Aquesta actitud crea en la pràctica altre obstacle al dret efectiu a assistència lletrada i contravé tant la legislació com la jurisprudència espanyoles, que reconeixen el dret a la "presència activa del lletrat" durant els interrogatoris.⁴⁴ Aquestes limitacions a l'accés efectiu a assistència lletrada violen l'article 14.3.d i b del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i l'article 6.3.c i b del Conveni Europeu de Drets Humans, relatius al dret a comunicar-se amb un advocat de forma confidencial i al dret a disposar del temps i els mitjans adequats per a la preparació de la defensa.

El dret a una assistència lletrada efectiva dels detinguts que declaren davant la policia té si cap més importància perquè, quan presten declaració en guarda policial però posteriorment decideixen guardar silenci davant el jutge instructor o durant el judici, la declaració policial pot utilitzar-se com prova contra ells. Aquest principi s'ha mantingut fins i tot en casos en els quals el detingut ha denunciat que la declaració policial va ser obtinguda mitjançant tortura.⁴⁵

SUPERVISIÓ JUDICIAL

Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, article 9.3

Tota persona detinguda o presa a causa d'una infracció penal serà duta sense demora davant un jutge o altre funcionari autoritzat per la llei per a exercir funcions judicials, i tindrà dret a ser jutjada dintre d'un termini raonable o a ser posada en llibertat.

Conveni Europeu de Drets Humans, article 5.3

Tota persona detinguda o privada de llibertat en les condicions previstes en el paràgraf 1.c., del present article haurà de ser conduïda sense dilació a presència d'un jutge o d'altra autoritat habilitada per la llei per a exercir poders judicials, i tindrà dret a ser jutjada en un termini raonable o a ser posada en

llibertat durant el procediment. La posada en llibertat pot ser condicionada a una garantia que assegurï la compareixença de l'interessat a judici.

Perquè una persona sigui detinguda en règim d'incomunicació, l'organisme responsable de la detenció ha de demanar al jutge d'instrucció, en el termini de 24 hores a partir de la detenció, que s'imposin amidades d'incomunicació. El jutge disposa d'altres 24 hores per a concedir o denegar la petició. No hi ha obligació de presentar al detingut davant el jutge quan es pren la decisió de dictar la incomunicació, ni per al període inicial ni per a l'ampliat.

Totes les ordres de detenció en règim d'incomunicació han de ser fonamentades per escrit (mitjançant el que es denomina "comunicació motivada") pel jutge competent en cada cas individual i cada vegada que s'amplia el període d'incomunicació. No obstant això, malgrat aquest clar requisit, segons les conclusions del Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura, "els cossos encarregats de fer complir la llei sol·liciten sistemàticament el règim d'incomunicació per a les persones detingudes en relació amb activitats terroristes, i [...] els jutges competents concedeixen sistemàticament aquestes peticions".⁴⁶ A més, "les raons donades pel jutge per a ordenar la detenció incomunicada tendeixen a ser breus i estereotipades, i [...] la decisió s'atorga per al període màxim de detenció".⁴⁷ Els advocats entrevistats per Amnistia Internacional van explicar que habitualment les raons exposades pel jutge a l'autoritzar les mesures d'incomunicació són molt breus i genèriques, i en ocasions simplement esmenten que la mesura es concedeix en resposta a la sol·licitud de la policia.⁴⁸ Un advocat va afirmar: "talla i engantxa" va acabar amb els drets [de les persones detingudes]. En virtut de la legislació espanyola, no existeix obligació que una persona detinguda per càrrecs de terrorisme (estigui o no en règim d'incomunicació) comparegui personalment davant un jutge fins a passats cinc dies des de la detenció. Això viola l'establert en l'article 9.3 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i en l'article 5.3 del Conveni Europeu de Drets Humans, segons els quals els detinguts han de comparèixer "sense demora" o "sense dilació" davant un jutge. Encara que les normes internacionals no defineixen expressament el

significat de "sense demora" o "sense dilació", el Comitè de Drets Humans ha manifestat que "les demores no han d'excedir d'uns pocs dies".⁴⁹ El Tribunal Europeu de Drets Humans ha resolt que el mantenir detinguda a una persona durant quatre dies i sis hores abans de fer-la comparèixer davant un jutge no era un accés "sense dilació".⁵⁰

Amnistia Internacional observa que l'article 520bis de la Llei d'Enjudiciament Criminal espanyola estableix la supervisió judicial contínua de les persones detingudes durant el règim d'incomunicació atorgant al jutge la facultat de sol·licitar informació sobre la situació de la persona detinguda en qualsevol moment del període d'incomunicació, o de tractar d'obtenir aquesta informació personalment o per delegació. No obstant això, això queda al criteri de cada jutge individual, i Amnistia Internacional ha estat informada pel president de la Sala penal de l'Audiència Nacional que, en la pràctica, els jutges rars vegades fan ús d'aquest poder. Si bé això no vulnera cap obligació jurídica, sí pot considerar-se una deficiència professional. Fernando Andreu, jutge de l'Audiència Nacional, ha destacat que el jutge és responsable de la situació de la persona detinguda i "decreta la incomunicació per a assegurar les perquisicions, però no pot fer abandó de la seva responsabilitat de tutelar al detingut".⁵¹

FALTA D'ACCÉS A UN METGE DE PRÒPIA ELECCIÓ

Regles Mímines per al Tractament dels Reclusos, regles 24 i 91

[...] El metge haurà d'examinar a cada reclús tan aviat sigui possible després del seu ingrés i ulteriorment tan sovint com sigui necessari [...]

[...] Es permetrà que l'acusat sigui visitat i atès pel seu propi mèdic o el seu dentista si la seva petició és raonable i està en condicions de sufragar tal despesa.

Conformement a la legislació espanyola, les persones detingudes en règim d'incomunicació poden veure diàriament a mèdics forenses designats per l'Estat, però no poden ser examinades per un metge de la seva elecció. Poden

sol·licitar ser examinades per un segon mèdic, però també aquest serà designat per l'Estat.

El Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura ha recomanat repetidament a les autoritats espanyoles que, a més de l'examen per part d'un mèdic forense designat per l'Estat, els detinguts en règim d'incomunicació tinguin dret a ser examinats per un metge de la seva elecció si així ho sol·liciten (en presència del metge designat per l'Estat).⁵² En les seves observacions finals relatives al quart informe periòdic d'Espanya sobre la seva aplicació de la Convenció contra la Tortura, el Comitè contra la Tortura va recomanar també que les persones detingudes en règim d'incomunicació fossin sotmeses “[a]l’ examen conjunt d’un mèdic forense i un metge de confiança del detingut”.⁵³ En el seu informe més recent al Consell de Drets Humans de l'ONU, de 2008, en el qual fa un seguiment de les recomanacions formulades durant visites prèvies a Espanya, el relator especial sobre la qüestió de la tortura va assenyalar com una mica positiu el fet que alguns jutges, en ocasions, permetin als detinguts en règim d'incomunicació ser examinats per un metge de la seva elecció, però va indicar que les autoritats espanyoles no apliquen aquesta mesura de forma sistemàtica. ⁵⁴ El president de la Sala penal de l'Audiència Nacional va transmetre a Amnistia Internacional que està a favor d'aquesta iniciativa i que pretén que es converteixi en una pràctica habitual.

L'exercici efectiu del dret de les persones detingudes a l'assistència mèdica i als exàmens mèdics durant el període de detenció és una eina important per a prevenir i detectar els maltractaments, i els informes mèdics elaborats durant aquest temps tenen una gran importància a l'hora de processar amb èxit als responsables d'aquests maltractaments. No obstant això, la investigació d'Amnistia Internacional sobre maltractaments a les mans de funcionaris encarregats de fer complir la llei a Espanya ha revelat que és freqüent que hi hagin policies presents durant l'examen mèdic del detingut, que d'aquesta manera pot sentir-se intimidat i guardar silenci sobre els maltractaments patits. Per això, els informes mèdics forenses no sempre reflecteixen de manera exacta i completa el estat físic i mental del detingut en el moment de

l'examen. El Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura ha subratllat en repetides ocasions davant les autoritats espanyoles que "tots els exàmens mèdics han de realitzar-se en condicions de confidencialitat i, en concret, sense la presència de personal encarregat de fer complir la llei".⁵⁵

Fins i tot quan no hi ha agents de policia presents, el detingut pot tenir por de parlar a un metge designat per l'Estat sobre les lesions causades per tortura o maltractaments durant la detenció en règim d'incomunicació, ja que considera que el mèdic forma part de la mateixa estructura d'autoritat que els agents que li han infligit els maltractaments.⁵⁶ El vicepresident del Subcomité de l'ONU per a la Prevenció de la Tortura va assegurar en una conferència sobre "Responsabilitat mèdica en la lluita internacional contra la tortura" que "la qualitat del treball dels metges situats en els centres de detenció espanyols per a la detecció de la tortura és insuficient" i que els procediments establerts per a transmetre sospites de possibles maltractaments "no funcionen amb la correcció adequada i s'han detectat greus deficiències si es comparen amb les exigències de l'ONU".⁵⁷

Així mateix, un estudi publicat al novembre de 2008 per la revesteixi Forensic Science International, en el qual s'examinaven 425 informes mèdics sobre persones detingudes en règim d'incomunicació al País Basc entre els anys 2000 i 2005,⁵⁸ conclouia que la qualitat dels informes era "inacceptable" i que aquests reflectien "exàmens mèdics insuficients i inadequats". La majoria dels informes mancaven d'estructura formal, contenien informació inadequada sobre lesions i sobre l'estat de salut i no incloïen conclusions del mèdic forense sobre si les lesions concordaven amb les denúncies de maltractaments. Cap dels documents seguia les normes recomanades pel comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i només nou d'ells respectaven el format estàndard establert pel ministeri de l'Interior.

L'estudi observava que els exàmens mèdics han de donar a la persona detinguda la possibilitat de contar amb una avaluació professional del seu testimoni sobre maltractaments i oferir als agents de policia una garantia contra les acusacions falses. Ja que en aquests casos els metges assignats no

realitzen exàmens exhaustius ni efectius als detinguts, amb especial atenció a la verificació, avaluació i registre de tota denúncia o prova de maltractaments, aquestes suposades salvaguardes resulten inútils. Probablement l'origen d'aquesta actuació inadequada sigui una combinació de factors:

orientació inadequada als metges sobre la importància de la seva funció de salvaguarda i de la seva deure informar sobre possibles maltractaments; formació inadequada sobre procediments de diagnòstic per a la deguda documentació dels maltractaments i absència de protocols formals o directrius de presentació d'informes; sentiment de lleialtat dividida, tant cap al detingut o pacient com cap a l'autoritat que assigna als metges; i falta de privadesa durant els exàmens mèdics, que reduïx les probabilitats que la persona detinguda cooperi plenament a causa del temor a les represàlies.

Per a abordar aquests problemes és sens dubte fonamental proporcionar als metges que examinen als detinguts formació i directrius adequades. Si les autoritats espanyoles apliquessin les recomanacions del Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i del Comitè contra la Tortura sobre l'examen de les persones detingudes per un metge de la seva elecció, també contribuirien a solucionar aquest problema i complirien les normes internacionals pertinents.

ABSÈNCIA DE NOTIFICACIÓ ALS FAMILIARS

Conjunt de Principis per a la Protecció de Totes les Persones Sotmeses a Qualsevol Forma de Detenció o Presó, principis 15 i 16.1

[...] o es mantindrà a la persona presa o detinguda incomunicada del món exterior, en particular de la seva família o el seu advocat, per més d'alguns dies.

Prontament després del seu arrest i després de cada trasllat d'un lloc de detenció o presó a un altre, la persona detinguda o presa tindrà dret a notificar, o a demanar que l'autoritat competent notifiqui, a la seva família o a altres persones idònies que ell designi, el seu arrest, detenció o presó o el seu trasllat i el lloc que es troba en guarda.

Regles Mímines per al Tractament dels Reclusos, regla 92

Un acusat haurà de poder informar immediatament a la seva família de la seva detenció i se li concediran totes les facilitats raonables per a comunicar-se amb aquesta i els seus amics i per a rebre la visita d'aquestes persones, amb l'única reserva de les restriccions i de la vigilància necessàries en interès de l'administració de justícia, de la seguretat i del bon ordre de l'establiment.

El dret de les persones detingudes a comunicar-se amb unes altres i a rebre visites és una salvaguarda fonamental contra la tortura i altres maltractaments. Segons les normes internacionals, qualsevol persona detinguda té dret a informar, o fer que s'informi, de la seva detenció i del lloc on es troba detinguda a la seva família o altra persona de la seva elecció. Aquesta notificació ha de realitzar-se immediatament o, en circumstàncies excepcionals i quan sigui vital per a la integritat de la investigació policial, amb la demora mínima possible. No obstant això, en virtut de l'actual legislació espanyola, els detinguts en règim d'incomunicació no poden comunicar, o fer que es comuniqui, aquesta informació mentre duri el període d'incomunicació.

Si bé en circumstàncies excepcionals és permisible retardar temporalment la notificació de la detenció a la família o restringir l'accés als familiars o a altres persones de l'elecció del detingut amb la finalitat de protegir les proves o evitar alertar a altres possibles sospitosos, les normes estipulen que tals restriccions han de durar el menor temps possible.

El Comitè de Drets Humans ha manifestat que a les persones detingudes per càrrecs penals se'ls ha de permetre posar-se en contacte amb les seves famílies "des del moment de la detenció"⁵⁹ i, quan això no sigui possible, ha demanat que "s'informi als familiars dels detinguts sense dilació".⁶⁰ Per la seva banda, el relator especial sobre la qüestió de la tortura ha recomanat la notificació immediata als familiars i ha manifestat que "[i]n tot cas, hauria d'informar-se a un familiar del detingut del fet i el lloc de la detenció en un termini de 18 hores".⁶¹ El Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura va

manifestar que el període màxim per a prevenir a familiars que existia a Espanya en 1994 (quan encara era de cinc dies) no era justificable⁶² i va demanar que aquest període es reduís "substancialment". Va recomanar que s'establís un termini màxim de 48 hores com període en el qual es negui a un detingut la comunicació amb la seva família.⁶³

En virtut del Servei d'Atenció a Familiars de Detinguts en Règim d'Incomunicació, protocol establert en 2003 pel govern basc per a la policia autonòmica basca, s'ha creat una línia d'atenció telefònica de 24 hores perquè les famílies de les persones detingudes en règim d'incomunicació obtinguin informació sobre els motius de la detenció, el lloc i l'estat de salut dels detinguts, i perquè puguin facilitar informació a la policia sobre les seves necessitats mèdiques. Aquest protocol és un pas positiu per a garantir els drets de les persones detingudes en règim d'incomunicació. No obstant això, a Amnistia Internacional li preocupa que no sempre es posi en pràctica correctament. Representants de l'Oficina del Defensor del Poble basc (Ararteko) han informat a l'organització que familiars que han cridat a la línia d'atenció telefònica per a esbrinar on estava detinguda la persona en qüestió havien rebut informació inadequada, per exemple, simplement "al País Basc".

CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

Amnistia Internacional considera que el règim d'incomunicació en la legislació espanyola viola, tant en la teoria com en la pràctica, les obligacions concretes per Espanya en virtut del dret internacional dels drets humans. Cap altre país de la Unió Europea manté un règim de detenció amb restriccions tan severes als drets de les persones detingudes. Les constants denúncies de tortura i altres maltractaments formulades per detinguts que han estat en règim d'incomunicació demostren les greus conseqüències que aquest règim de detenció pot tenir.

Amnistia Internacional demana al Parlament espanyol que derogui la legislació existent sobre la detenció en règim d'incomunicació i que garanteixi la

protecció efectiva dels drets de totes les persones privades de llibertat, conforme estableixen les normes internacionals. Amnistia Internacional recomana al ministre de Justícia espanyol que:

- posi fi a l'ús de la detenció en règim d'incomunicació derogant immediatament els articles 509, 520bis i 527 de la Llei d'Enjudiciament Criminal, que autoritzen i regulen l'ús de la detenció en règim d'incomunicació; i a continuació:

- garanteixi que totes les persones privades de llibertat gaudeixen del seu dret a consultar en privat amb un advocat de la seva elecció, i del seu dret que hagi un advocat present durant els interrogatoris i les declaracions, des del principi de la detenció i durant tot el període de custòdia;

- garanteixi que totes les persones detingudes gaudeixen del dret que les examini un metge de la seva elecció si així ho sol·liciten;

- garanteixi que totes les persones detingudes poden exercir el seu dret a notificar o fer que es notifiqui sense demora a un familiar o a altra persona de la seva elecció el fet i el lloc de la detenció.

Amnistia Internacional recomana al Ministeri de l'Interior i a les Conselleries d'Interior de les Comunitats Autònomes, segons procedeixi, que:

- introdueixin equips d'enregistrament de vídeo i àudio en totes les zones de les comissaries de policia i altres llocs on puguin estar presents els detinguts, salvo en els casos en els que aquesta vigilància violi el dret d'aquestes persones a consultar amb un advocat o un metge en privat, i estableixin l'obligatorietat de l'ús d'aquests mitjans audiovisuals en tots els casos.

Tots els interrogatoris han de gravar-se en àudio i vídeo. Els enregistraments han de mantenir-se en un lloc segur durant un termini raonable per a garantir que estan a disposició dels investigadors i els advocats de la defensa que

sol·licitin la seva visionada.

Amnistia Internacional recomana a les autoritats judicials espanyoles que:

- deneguin les sol·licituds d'autorització de detenció incomunicada;
- ordenin l'ús integral de mitjans d'enregistrament audiovisual durant tot el període de detenció;
- autoritzin la realització d'exàmens forenses per un metge de l'elecció de la persona detinguda si així se sol·licita;
- garanteixin que totes les persones detingudes compareixen en persona davant el jutge amb la major promptitud possible;
- garanteixin que els jutges treuen ple profit de la seva facultat de supervisar les condicions de les persones detingudes que es troben sota la seva responsabilitat, fins i tot amb visites personals a llocs de detenció, quan resulti oportú.

Amnistia Internacional recomana als organismes encarregats de fer complir la llei a Espanya que:

- garanteixin que els funcionaris encarregats de fer complir la llei s'abstenen d'interrogar als detinguts sense la presència d'un advocat;
- garanteixin que els funcionaris encarregats de fer complir la llei no intenten mai dificultar la tasca dels advocats durant els interrogatoris, per exemple prohibint-los intervenir;
- emprenquin immediatament investigacions exhaustives i disciplinàries sempre que hagi denúncies de maltractaments o altres motius per a creure que aquests hagin pogut produir-se.

Si s'obtenen indicis de possible conducta delictiva, han de remetre's immediatament a les autoritats judicials competents perquè aquestes prossegueixin amb la investigació.

Amnistia Internacional recomana als metges encarregats d'examinar a les

persones detingudes que:

- insisteixin a realitzar tots els exàmens mèdics als detinguts fora de l'abast auditiu dels funcionaris encarregats de fer complir la llei i, tret que el metge sol·liciti el contrari en un cas concret a causa del temor per la seva pròpia seguretat, fora de la vista d'aquests funcionaris;
- garanteixin que els exàmens i informes mèdics s'ajusten a les directrius contingudes en el Manual per a la investigació i documentació eficaces de la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants (conegut com Protocol d'Istanbul). Els informes han d'incloure les conclusions del metge sobre la possible correlació entre les denúncies de maltractaments i les proves (o absència de proves) de les lesions corresponents.

NOTES:

1 El Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura està format per persones expertes en qüestions jurídiques, mèdiques i relatives als organismes encarregats de fer complir la llei, procedents dels Estats Parts en el Conveni Europeu per a la Prevenció de la Tortura i de les Penes o Tractes Inhumans o Degradants. Realitza visites periòdiques i ad hoc a tots els llocs dels Estats Parts en la Convenció en els quals hi ha persones privades de llibertat. Amb l'autorització de l'Estat en qüestió, publica l'informe de la seva visita, que conté les seves observacions i recomanacions per a eradicar la tortura i altres maltractaments. Publica també un informe general anual, en el qual s'inclouen recomanacions temàtiques i generals per a la prevenció de la tortura i altres maltractaments.

2 mirar, per exemple, les següents resolucions del Consell de Seguretat de l'ONU: 1450; 1456, par. 6; 1566, par. preambular 6 .

3 Declaració del Cim Mundial de l'ONU de 2005, par. 85, adoptada pels caps d'Estat i de govern reunits en la seu de l'ONU del 14 al 16 de setembre de 2005, docs. ONU: A/60/L.1, A/CAP DE BESTIAR/60/1 .

4 mirar, per exemple, les següents resolucions de l'Assemblea General de l'ONU: 59/46, 49/60; 51/210 .

5 Vegi's, per exemple, Aksoy v. Turkey.

6 mirar, per exemple, les Línies Directrius sobre els Drets Humans i la Lluita contra el Terrorisme, aprovades pel comitè de Ministres del Consell d'Europa el 11 de juliol de 2002, H(2002)004. Vegi's en particular la directiva II.

7 mirar, per exemple, Observacions preliminars del Comitè de Drets Humans: Perú, doc. ONU: CCPR/C/79/Add.67, par. 17, 25 de juliol de 1996 .

8 Comissió de Drets Humans, Resolució 1997/38, par. 20 .

9 Albert Womah Mukong v. Camerun, (458/1991), 21 de juliol de 1994, doc. ONU: CCPR/C/51/D/458/1991, par. 9.4; El- Megreisi v. Jamahiriya Àrab Líbia, (440/1990), 23 de març de 1994, doc. ONU: CCPR/C/50/D/440/1990, par. 5.4.

10 Comitè de Drets Humans, Observació general núm. 20, par.11 .

11 Informe del Relator Especial sobre la qüestió de la tortura, doc. ONU: I/CN.4/1995/34, par. 926.d .

12 Conclusions i recomanacions del Comitè contra la Tortura: Espanya, 1997, doc. ONU: A/53/44, par. 131 .

13 Ibíd., par. 135 .

14 Observacions finals del Comitè de Drets Humans: Espanya, doc. ONU: CCPR/C/79/Add.61, 3 d'abril de 1996, párrs. 12 i 18.

15 Projecte d'observacions finals del Comitè de Drets Humans, Espanya, doc.

ONU CCPR/C/ESP/CO/5, 27 d'octubre de 2008, par. 14 .

16 Conclusions i recomanacions del Comitè contra la Tortura: Espanya, doc. ONU: CAT/C/CR/29/3, 23 de desembre de 2002 , par. 10 .

17 Informe del Relator Especial sobre la qüestió de la tortura, Addició, Visita a Espanya, doc. ONU: I/CN.4/2004/56/Add.2, 6 de febrer de 2004, par. 41 .

18 *Ibíd.*, par. 66 .

19 Doc. ONU: A/HRC/7/3/Add.2, par. 561 .

20, Informe del Relator Especial sobre la promoció i la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals en la lluita contra el terrorisme. doc. ONU: A/HRC/10/3/Add.2, 16 de desembre de 2008, paràgrafs 22-23, 36-37 .

21. *Ibíd.*, paràgraf 32 .

22 *Ibíd.*, paràgraf 63 .

23 A Espanya, el sistema de justícia penal és "inquisitiu": el jutge d'instrucció s'encarrega de portar a terme la investigació inicial sobre el delictes. La seva tasca consisteix a reunir totes les proves necessàries per a enjudiciar un delictes i garantir que es protegeixen els drets de les persones sospitoses en el transcurs de la investigació. Si el jutge d'instrucció considera que hi ha indicis racionals de criminalitat, transfereix la causa i totes les proves recaptades a un tribunal de primera instància perquè celebri el judici.

24 En aquest document, el terme "policia" s'usa per a designar a totes les forces policials de l'Estat, ja siguin d'àmbit nacional, autonòmic o local, i a la Guàrdia Civil.

25 Llei d'Enjudiciament Criminal, article 509.2.

26 Llei d'Enjudiciament Criminal, article 527 .

27 No obstant això, aquestes persones sí poden sol·licitar ser examinades per un segon mèdic designat per l'Estat (article 510 de la Llei d'Enjudiciament Criminal).

28 Confirmat pel conseller d'Interior del govern basc, a 19 de setembre de 2008 .

29 Manex Castro, detingut el 1 de març de 2009 al País Basc per agents de la policia autonòmica basca.

30 Projecte d'observacions finals del Comitè de Drets Humans, Espanya, doc. ONU CCPR/C/ESP/CO/5, 27 d'octubre de 2008, par. 14 .

31 Entrevista amb Amnistia Internacional, 15 de juny de 2008 .

32 Entrevista amb Amnistia Internacional, 16 de juliol de 2008 .

33 En virtut de la legislació espanyola, cap persona detinguda (tampoc les quals no estan en règim d'incomunicació) té accés a assistència lletrada en privat abans de declarar davant la policia. Amnistia Internacional creu que aquesta legislació ha de ser revisada urgentment.

34 Brennan v. the United Kingdom (00039846/98), 16 d'octubre de 2001, par. 58 .

35 *Ibíd.*, par. 63 .

36 Comitè de Drets Humans, Observació general núm. 32 sobre l'article 14 del PIDCP, 23 d'agost de 2007, doc. ONU: CCPR/C/GC/32 .

37 CCPR/C/79/Add.61, par. 12 .

38 Conclusions i recomanacions del Comitè contra la Tortura: Espanya, 1997, doc. ONU: A/53/44, par. 135 .

39 Informe al govern espanyol sobre la visita del Comitè Europeu per a la Previsió de la Tortura i de les Penes o Tractes Inhumans o Degradants (CPT) a Espanya de 1 a 12 d'abril de 1991, par. 50 .

40 *Ibíd.*, par. 52 .

41 *Ibíd.*, par. 51 .

42 Entrevista amb Amnistia Internacional, 16 d'octubre de 2008 .

43 Entrevista amb Amnistia Internacional, 9 de juliol de 2008 .

44 Sentència 199/2003 del Tribunal Constitucional, 10 de novembre de 2003.